

**ZAMONAVIY JAMIYATDA INSON HUQUQLARI: HOLATI,
MUAMMOLAR VA HIMOYA MEKANIZMLARINI RIVOJLANTIRISHGA
DOIR YONDASHUVLAR**

Dilshodbek T. Toshpo'latov

“786 HIMOYA” Advokatlik Byurosida direktor-advokat

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatdagi inson huquqlarining holati ko'rib chiqilib, muammolar, imkoniyatlar va huquqlarni himoya qilish va kuchaytirish mexanizmlariga e'tibor qaratilgan. Ushbu hujjat asosiy huquqiy asoslarni, tarixiy rivojlanishni va so'nggi muammolarni o'rganib, inson huquqlari dinamikasini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Maqola butun dunyo bo'ylab inson huquqlarini himoya qilishni kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, ijtimoiy adolat, huquqiy asoslar, tenglik, globallashtirish, xalqaro huquq, siyosat, fuqarolik erkinliklari, ijtimoiy o'zgarishlar, advokatlik.

KIRISH

Inson huquqlari-bu insoniyligi tufayli har bir shaxsga tegishli bo'lgan universal huquqlar. Ushbu huquqlar asosiy erkinliklarni, suiste'mol qilishdan himoya qilishni va imkoniyatlardan teng foydalanishni o'z ichiga oladi. O'tgan asrda inson huquqlari global e'tirofga sazovor bo'ldi inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi (1948) poydevor qo'yish. Shunga qaramay, ushbu huquqlarni amalga oshirish yo'lidagi sayohat qiyinchiliklarga to'la. Global mojarolar, siyosiy repressiyalar, iqtisodiy nomutanosibliklar va ijtimoiy tengsizliklar doimiy ravishda ushbu majburiyatlarning kuchini sinab ko'radi. Shunday qilib, savol qolmoqda: bugungi tez o'zgaruvchan dunyoda inson huquqlari to'liq amalga oshirilishini qanday ta'minlashimiz mumkin?

Ushbu tadqiqot aralash usullar yondashuvidan foydalanadi, jumladan:

1. Adabiyotlarni ko'rib chiqish: rivojlanayotgan tendentsiyalarni aniqlash uchun kitoblar, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan jurnallar va siyosat hujjatlaridan inson huquqlari bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish.
2. Amaliy tadqiqotlar: turli geosiyosiy sharoitlarda inson huquqlari bilan bog'liq muammolarning aniq holatlarini o'rganish.
3. Intervyu: inson huquqlarini himoya qilishdagi amaliy muammolarni tushunish uchun faollar, siyosatchilar va huquqshunoslarning fikrlarini to'plash.

4. Ma'lumotlarni tahlil qilish: Global miqyosda inson huquqlari buzilishini baholash uchun Human Rights Votch va Birlashgan Millatlar tashkiloti kabi tashkilotlarning miqdoriy ma'lumotlarini tahlil qilish.

Inson huquqlari – har bir insonning tug‘ilishidan boshlab teng va erkin yashash huquqini himoya qiluvchi prinsiplar majmuasidir. Inson huquqlari butun dunyo bo‘ylab barcha odamlarga tegishli bo‘lib, millat, irq, jins, til, din, siyosiy qarashlar, ijtimoiy kelib chiqish yoki boshqa asoslarga bog‘liq emas.

Inson huquqlari quyidagi asosiy tamoyillarni o‘z ichiga oladi:

1. Yashash huquqi – har bir insonning hayotiga hech kim tajovuz qilmasligi kerak.
2. Erkinlik va xavfsizlik huquqi – hech kim asossiz ravishda qamalmasligi yoki hibsga olinmasligi kerak.
3. Tenglik huquqi – hamma oldin qonun oldida teng bo‘lishi, ya’ni kamsitilishdan himoya qilinishi kerak.
4. So‘z va fikr erkinligi – har bir inson o‘z fikrini erkin ifodalash huquqiga ega.
5. Ijtimoiy va iqtisodiy huquqlar – har bir inson sog‘liqni saqlash, ta’lim olish, turar joyga ega bo‘lish, mehnat qilish va yaxshi yashash sharoitiga ega bo‘lishi kerak.

Inson huquqlarini himoya qilish uchun xalqaro tashkilotlar va qonunlar mavjud. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti 1948 yilda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini qabul qildi, bu esa hozirgi zamonaviy inson huquqlari tizimining asosini tashkil qiladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston inson huquqlariga bo‘lgan yondashuvini isloh qilishda yutuqlarga erishmoqda, biroq so‘z erkinligi, mehnat huquqlari va suiiste‘mollikdan himoya qilish bilan bog‘liq muammolar saqlanib qolmoqda.

Huquqiy islohotlar va tashabbuslar

- Sud islohotlari: O‘zbekiston hukumati oshkorlik, mustaqillik va adolatni oshirish uchun sud islohotlari ustida ish olib bordi. Sud tizimidagi korrupsiyani kamaytirish va hisobdorlikni oshirish choralari ko‘rildi.

- Qonunchilik: majburiy mehnatdan, xususan, paxta sanoatida foydalanishni qisqartirish bo‘yicha islohotlar amalga oshirildi. O‘zbekiston hukumati inson huquqlari standartlarini takomillashtirish majburiyatini olgan xalqaro shartnoma va bitimlarni ham imzoladi.

Mehnat Huquqlari

- Majburiy mehnat: O‘zbekiston tarixan paxta sektorida majburiy mehnat tanqidiga uchragan. Biroq, so‘nggi islohotlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, masalan xalqaro mehnat tashkiloti (XMT), majburiy mehnatni sezilarli darajada kamaytirdi.

- Bolalar mehnati: hukumat ilgari paxta sanoatida keng tarqalgan bolalar mehnatini taqiqlovchi qonunlarni qabul qildi. Monitoring mexanizmlari yaxshilandi va xabardorlik kampaniyalari boshlandi.

So'z erkinligi va ommaviy axborot vositalari

- Matbuot erkinligi: O'zbekiston ommaviy axborot vositalari manzarasi asta-sekin ochilgan bo'lsa-da, jurnalistlar hali ham jiddiy cheklovlarga duch kelmoqdalar va o'z-o'zini tsenzura qilish keng tarqalmoqda. Tanqidiy reportajlar cheklangan va mustaqil jurnalistlar bosimga, shu jumladan ta'qib va hibsga olishga duch kelishmoqda.

- Internet tsenzurasi: muayyan veb-saytlar va ijtimoiy media platformalariga kirish cheklangan. Onlayn ifoda, ayniqsa hukumat tanqidlari kabi nozik mavzular atrofida, nazorat ostida qolmoqda.

Siyosiy va fuqarolik erkinliklari

- Saylovlar: O'zbekistonda prezident va parlament saylovlari bo'lib o'tdi, ammo ular adolat va oshkoralik borasida tanqidlarga duch kelishdi. Ba'zi muxolifat guruhlarini siyosiy jarayonda to'liq ishtirok etish uchun to'siqlarga duch kelishmoqda.

- Fuqarolik jamiyati tashkilotlari (TXK): hukumat TXKga nisbatan bag'rikenglikni oshirdi, ammo qat'iy qoidalar va monitoring ularning faoliyatini cheklaydi. Huquq himoyachilari erkin faoliyat yuritishda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

Qiynoq va suiiste'mol

- Hibsga olish amaliyoti: hibsxonalarda qiynoqlar va zo'ravonliklar haqida xabarlar kamaygan, ammo xavotirlar saqlanib qolmoqda. O'zbekistonda qiynoqlarning oldini olish choralari ko'rilgan, biroq ayrim inson huquqlari tashkilotlari bu haqda xabar berishda davom etmoqda.

- Huquqni muhofaza qilish: politsiya islohotlari professionallik va hisobdorlikni oshirishga qaratilgan, ammo huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan suiiste'mol qilish keyingi islohotlarga muhtoj bo'lgan soha bo'lib qolmoqda.

Diniy Erkinlik

- Cheklovlar: O'zbekistonda diniy erkinliklar yaxshilandi, ammo diniy amaliyotlarni diqqat bilan kuzatib borish davom etmoqda. Ba'zi diniy guruhlar, xususan rasman ro'yxatdan o'tmaganlar, o'z faoliyatlarida tekshiruv va cheklovlarga duch kelishmoqda.

- Ekstremizmning oldini olish: hukumat diniy ekstremizmga oid qat'iy qonunlarni amalga oshiradi, ammo bu qonunlar ba'zan qonuniy diniy amaliyotlarga va ekstremistik faoliyatga aloqador bo'lmagan shaxslarga ta'sir qiladi.

Davomiy Muammolar

O'zbekistonda inson huquqlari bilan bog'liq vaziyat muayyan sohalarda yaxshilangan bo'lsa-da, muhim muammolar saqlanib qolmoqda. Islohotlarni davom ettirish, ayniqsa, so'z erkinligi, mehnat huquqlari va Adliya tizimini yanada rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Tadqiqot paradoksni ochib beradi: inson huquqlari keng tan olinishiga qaramay, ijro etilishi parchalangan. Ba'zi mamlakatlar fuqarolik va siyosiy huquqlarga ustuvor ahamiyat berishadi, boshqalari esa iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarga urg'u berishadi. Bundan tashqari, millatchilikning ko'tarilishi inson huquqlarining universalligiga qarshi chiqdi, ba'zi hukumatlar ma'lum erkinliklarni cheklash uchun madaniy suverenitetni talab qildilar.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham yangi murakkabliklarni keltirib chiqardi. Masalan, internet inson huquqlarini himoya qilish uchun platformani taklif qiladi, ammo u kuzatuv va noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishini osonlashtiradi. Bundan tashqari, global aholi iqlim o'zgarishidan tobora ko'proq xabardor bo'lib borar ekan, ekologik muammolarni inson huquqlari kun tartibiga kiritish zarurati mavjud.

XULOSA

Topilmalar inson huquqlariga ko'p qirrali yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Xalqaro hamkorlik juda muhim va xalqaro Jinoyat sudi kabi mexanizmlar qoidabuzarlarni javobgarlikka tortish huquqiga ega bo'lishi kerak. Inson huquqlarini himoya qilish shaxsiy maxfiylikni himoya qilishda texnologik yutuqlarni qabul qilishi kerak. Bundan tashqari, hukumatlar har tomonlama himoyani ta'minlash uchun fuqarolik-siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarni hisobga olgan holda inklyuziv siyosatni qabul qilishlari kerak.

Ijro etilishini kuchaytirish: davlatlarni javobgarlikka tortadigan majburiy xalqaro mexanizmlarni yaratish.

Raqamli huquqlarni targ'ib qilish: onlayn maxfiylikni himoya qilish va kiber ekspluatatsiyaga qarshi kurashish uchun xalqaro standartlarni o'rnatish.

Iqlim adolatini birlashtirish: global ekologik inqirozlarni hal qilish uchun atrof-muhit huquqlarini inson huquqlarining bir qismi sifatida tan olish.

Ta'limni targ'ib qilish: inson huquqlari bo'yicha ta'limni milliy o'quv dasturlariga kiritish orqali xabardorlikni oshirish.

FOYDALANILGAAN ADABIYOTLAR:

1. Xalqaro Amnistiya (2004). Xalqaro Amnistiya hisoboti. Xalqaro Amnistiya. ISBN 0-86210-354-1 ISBN 1-887204-40-7
2. Inson huquqlari haqida hisobot 2020 – O'zbekiston. Uz.usembassy .gov

3. Sonali Chakravarti, More than ‘Cheap Sentimentality’: Victim Testimony at Nuremberg, the Eichmann Trial and Truth Commissions, *Constellations* 15, no. 2 (2008): 224
4. Conn Ó Muíneacháin, Thanks, Al Gore [Podcast #30]. *Technology.ie*. <http://technology.ie/thanks-al-gore-podcast-30/>, 2012, accessed 2 October 2018.
5. Kim Ann Zimmerman and Jesse Emspak. Internet History Timeline: ARPANET to the World Wide Web. *Live Science*. <https://www.livescience.com/20727-internet-history.html>, 2017, accessed 2 October 2018
6. A social network analysis tracked the hyperlinks connected to the Zapatistas and found that they had indeed had an impact on a significant part of the web (Garrido and Halavais 2003).